

Oláh Sándor

VIDÉKFEJLESZTÉS CSÍK ÉS UDVARHELY
MEGYÉKBEN 1940–1944 KÖZÖTT¹

Mielőtt az olvasó mai fogalmak erőltetett múltba vetítésével gyanúsíthatna, sietek leszögezni, hogy a Székelyföldön a „vidékfejlesztés”, „településfejlesztés” már a múlt század negyvenes éveinek elején is ismert kifejezések voltak. Nemcsak szakkiadványokban, hanem a napi sajtóban is gyakran felbukkanó fogalmak tartalma lényegében ugyanaz volt akkor is, mint ma: elmaradott települések, vidékek felemelésének, fejlesztési lehetőségeinek keresése az adott társadalmi, gazdasági viszonyok között. Alábbi írásunkban e szándék néhány megvalósulását idézzük. A tárgyalt hétköznapi eseményekből egykor a lokális identitás is igen intenzíven építkezett, ezért talán reális önismeretünk szempontjából nem érdektelen e történetek felelevenítése. (O. S.)

ÚTÉPÍTÉSEK

Az erdélyi közúti állapotok általában rosszak voltak, a 2. bécsi döntés után különböző intézmények jelentéseiben gyakori probléma az útjavítások sürgetése. A megyék költségvetésében a közúti alapokból fedezték a javítások, útépitések költségeit. Főleg 1941–43-ban hidakat, átereszeket építettek újra, úttesteket építettek át, új útpályákat építettek ki, a hegyi utak mentén támfal építéseket végeztek. Az erdélyi intézmények vezetői igyekeztek tájékoztatni a kormányzati szerveket az utak elhanyagolt állapotáról: „az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület hozzám intézett jelentése szerint Erdélyben igen sok rossz, sőt járhatatlan út van. Különösen rosszak az összekötő utak. Ennek következtében a mezőgazdasági termékek kedvezőtlenebbül értékesülnek, mint rendes viszonyok között... Az EMGE 10-es számú jelentése alapján Udvarhely megye bekötő útjainak mielőbbi megépítése érdekében 76.128/1941 szám alatt már átírtunk a Kereskedelem és Közlekedésügyi miniszterhez.”² 1941 tavaszán Csík megyében az alábbi útszakaszokon kezdődtek

¹ A tanulmány a XX. Század Intézet támogatásával készült.

² MOL K. 184. 41.73.126. alapsz. iktsz. 7642

munkálatok: Kolozsvár–Sepsiszentgyörgy megyei útszakaszán, a Gyergyószentmiklós–Békás és Maroshévíz–Tölgyes állami közutakon, a Hargitafürdői útszakaszon, Csíkszentdomokos–Balánbánya, Csíkszereda–Székelyudvarhely, Csíkszentmárton–Uzvölgye útszakaszokon, ez utóbbi katonai munkás osztagokkal, részben polgári munkások igénybevételevel.³ (A polgári munkások többsége zsidó munkaszolgálatos volt.)

1941-ben Csík megyében úthengerlési munkálatokból az „évi összteljesítmény 105 751 km hosszú útszakasz hengerlése. Ezzel befejezést nyert az 1940–41. évre engedélyezett állami hengerlési munka.”⁴

Az állami törvényhatósági és vicinális utakra összesen 78 736.53 köbméter fedőanyagot szállítottak, újraépítettek, illetve kijavítottak 13 hidat és 10 betoncső áterezst.⁵ Turisztikai és hadászati fontosságú volt az addig csak szekérral megközelíthető Hargitafürdőre vezető, 1941–42-ben épített gépkocsiút. Az útépités 1941 júniusában kezdődött el:⁶ „A Hargitafürdő fejlődésének történetében fordulópontot jelent a 12 méter széles gépkocsiút megépítése. Az útépités már megkezdődött, és az út még az őszre készen lesz”⁷ – írta a *Csíki Lapok*, azonban az út a nehéz terepviszonyok miatt csak egy év múlva készülhetett el. 1942. augusztus elsején a Tolvajostető–Hargitafürdő út átadásakor az iparügyi miniszter is jelen volt, az új út a miniszteri ünnepi beszéd szerint „csak szerény jelképe a kormány hajlandóságainak és szándékainak – a sokat szenvedett csíki székely nép iránt, amelynek érdemeivel és szükségleteivel teljesen tisztában van a kormány”.⁸ Csíkszeredából Hargitafürdőre 1942. augusztus 18-án indult meg – naponta két járáttal – a társasgépkocsi-közlekedés.

Az egyes útszakaszok építéséről, felújításának üteméről a megyei lapok rendszeresen beszámoltak. 1942 őszén a *Csíki Lapok* arról tájékoztatta olvasóit, hogy „visszacsatolásunk óta az Államépítészeti Hivatalban szakadatlan, lázas munka folyik, hogy siralmas közlekedési viszonyainkon javítás történjen. Hálával tölt el a magas kormány áldozatkészsége, amellyel csíki leromlott útjaink újraépítését lehetővé teszi. Legújabbán 400 000 pengőt utalt ki az uzvölgyi, igen fontos útszakasz korszerű átépítési munkálataira... Annak a 22 km hosszú

3 *Csikvármegye Hivatalos Lapja*, 1941.21.

4 *Csikvármegye Hivatalos Lapja*, 1941. 32. 315.

5 *Csíki Néplap*, 1941. december 10.

6 *Csikvármegye Hivatalos Lapja*, 1941. 21. 222.

7 *Csíki Lapok*, 1941. július 27.

8 *Csíki Néplap*, 1942. augusztus 5.

útszakasznak korszerű átépítéséről van szó, amely Csíkszentmártont az Aklos csárdával köti össze, s amelynek szekérrel való megtevéséhez még a csíki emberek közül is csak a legbátrabbak, s legelszántabbak vállalkoztak: megborzadva ezen útszakasz lovat-szekeret ölö kátyúitól, gödreitől, kövei tömkelegétől.”⁹

A fenti beszámolóban a tények közlése mellett fontos helye van a két társadalmi szféra – a helyiek és a központ – közötti viszony felmutatásának is. Az állami támogatásokról a sajtóban közölt beszámolóban általános volt ez a fajta diskurzus: a központ–periféria viszony érzelmi megjelenítése.

1941-ben Udvarhely vármegyében is útépitések kezdődtek, a *Hargita* a munkálatok szociális vonatkozását emelte ki: „*Útmunkálatok vármegyénkben*: Székelykeresztúr nagyközség belterületén és a Székelyudvarhely–Farkaslaka között egyelőre kivitelre kerülő betonutak előkészítési munkálatai megindultak. A közlekedésügyi kormányzat e két úttest építését vállalatba adta, mintegy 3 400 000 pengő vállalati összeg mellett. Ennek az összegnek jó része munkadíjak formájában megyénkben marad. Ezzel a kormány nagyarányú munkaalkalmat teremtett megyénk székelysége számára.”¹⁰

A következő év tavaszán „Székelyudvarhely és Marosvásárhely között betonút épül” – közölte a *Csíki Néplap* –, „addig is míg Székelyudvarhelyet a székely körvasútba be lehet kapcsolni, betonúttal kötik össze a két várost, s ezzel segít a kormány Székelyudvarhely elszigetelt helyzetén, ami a második bécsi döntés következtében állt elő. A műút építését már meg is kezdték, s ha kész lesz, Csíkszeredából 3 és fél óra alatt társasgépkocsin is el lehet jutni a székely fővárosba.”¹¹

1942 tavaszán a gyergyóiak Gyergyóremete–Szászrégen között javasolták az útépitést, igen nehéz hegyi terepviszonyok között. Ennek kivitelezésével a Gyergyói-medencének lett volna rövidebb összeköttetése a Mezőség felé: „Nemcsak Gyergyó, de az egész Csíkvármegye közönsége feszült figyelemmel kíséri azt a mozgalmat, melyet Gyergyóremete község elöljárósága útján indított a nevezetes út kiépítése érdekében.”¹² (Ez a terv nem valósult meg).

9 *Csíki Lapok*, 1942. szeptember 21.

10 *Hargita*, 1941. október 3.

11 *Csíki Néplap*, 1942. április 1.

12 *Gyergyó és vidéke*, 1942. március 28. 12.

A vármegye 1943. évi költségvetésében is az „államépítészeti hivatal több új út javítását, rendbehozását és építését, valamint 10 igen rossz állapotban lévő híd teljes újjáépítését vette fel”.¹³

A kistelepülések közötti útszakaszokat, bekötőutakat is javították. A bőzdújfalú–korondi közút Etéd és Atyha közötti útszakaszának javítására 1941-ben 108 000 pengő államkölcsönt vett fel a megyei törvényhatóság.¹⁴

1943 tavaszán „a borzsovai bekötőút építése előkészítés alatt áll. Az Akó-kapu–Csíkszentgyörgy–Ménasági vicinális útépitési munkáinál az alapkőtermelés és -szállítás befejezést nyert és az építési munkák megindultak.”¹⁵

Ugyanekkor „műút épül a Szent Anna-tóhoz: nagyszabású gépkocsi-műút építését vették tervbe. Most a Kereskedelem és Közlekedésügyi Minisztérium a tervezetet jóváhagyta és a gépkocsi műút megépítésére az 1943. és 1944. évi költségvetésben 2 millió pengőt irányzott elő. A gépkocsi-műút építési munkálatai még ebben az évben megindulnak.”¹⁶

VASÚT – TERVEK ÉS EREDMÉNYEK

A vasúthálózat székelyföldi fejlesztésére 1940 után több tervezet készült. A helyiek terveiben a kistájak, medencék közötti összeköttetések megteremtése szerepelt. A legmerészebb javaslatokban a Csík–Udvarhely, Csík–Kászon, Kászon–Kézdivásárhely, Csíkszereda–Gyilkostó–Tölgyes közötti vasútépitést szorgalmazták. A Székelyudvarhely–Csíkszereda vonal kiépítését többször kérte a két megye vezetése, mivel az új országhatárok között megszakadt Udvarhely megye vasúti kapcsolata a fővonalakkal.

Csíkszeredában azt remélték, hogy a város fejlődésének „a legnagyobb lendületet a székelyudvarhely–csíkszeredai vasút építése adná.” Ezt a tervet a Hargita mindkét oldalán egyforma lelkesedéssel támogatták, mindkét megyeszékhelyen többször is törvényhatósági gyűlések, miniszteri feliratok tárgya volt. Csíkszeredában úgy gondolták, hogy „a város fejlődésének egyelőre nagy hátránya az, hogy a székely körvasúttal nincs közvetlen kapcsolatban... így idegenforgalmát nem tudja teljes mértékben kiépíteni... Természetes, hogy a forgalomkiesés

¹³ *Hétfői Székely Nép*, 1942. november 2.

¹⁴ *Udvarhely Vármegye Hivatalos Lapja*, 1942. június 18.

¹⁵ *Csikvármegye Hivatalos Lapja*, 1943. 14.81.

¹⁶ *Csiki Néplap*, 1943. március 10.

Csíkszereda polgárságát érzékenyen érinti. Megvan azonban minden remény arra, hogy ezeken a nehézségeken is túl tudja tenni magát Csíkszereda polgársága, és a vasúti kapcsolatok révén az idegenforgalom számottevőbb mértékben fejeződik ismét ki, akkor Csíkszereda az ország egyik legjelentősebb idegenforgalmi központja, nyaralóváros lehet.”¹⁷

1942 májusában „Dr. Ábrahám alispán a Csíkszereda–udvarhelyi vasútvonal megépítésének kérdését terjeszti a törvényhatóság elé. A nagyfontosságú ügyhöz Dr. Tusnádi Élthes Gyula szól hozzá elsőnek. Rámutat ennek a vármegye életére annyira nélkülözhetetlen vasútnak szükségére. Felkészültséggel vizsgál minden szempontot, és javasolja, hogy a megye egész súlyával forduljon a kormányhoz a Csíkszereda–Udvarhely vasútvonal sürgős megépítése érdekében. László Antal gyergyói városi mérnök indítványt terjeszt elő egy Gyergyószentmiklós és Udvarhely között megépítendő vasútvonalra. Az alispán javaslatára felirattal fordulnak a kormányhoz, és kérik azt is, hogy az Oltnak, a Marosnak és a Tatrosnak szabályozását is vegyék fel az ország ármentesítési munkatervébe.”

Udvarhely vármegye törvényhatósága 1942 elején szintén „a vasútvonal megépítése ügyében feliratot intézett a kereskedelmi és közlekedési miniszter úrhoz”.¹⁸ A tervek és elképzelések azonban csak részben valósulhattak meg. 1942 őszén a *Csiki Lapok* közli, hogy „ebben az évben a Székelyföld hat székelyföldi vasútvonal megépítését kéri, amelyeket sorrendben a kereskedelem és közlekedésügyi miniszter Csík vármegye törvényhatóságával leiratban közölt. Bár a miniszter az építés sorrendje tekintetében még állást nem foglalt, a leiratban a mi nagy sérelmünket, a csíkszereda–székelyudvarhelyi vasutat talán az ötödik helyen említi meg, amiből arra lehet következtetni, hogy a minket legközvetlenebbül érintő vasutat nem szándékszik legelsőnek megépíttetni.”¹⁹ Hiába érveltek a két megye vezetői a vasút építését először rögzítő 1895-ös törvénycikkellyel, hiába hangsúlyozták a vasút gazdasági fontosságát és bíztak egy miniszteri osztályfőnök támogatásában, a rég óhajtott közlekedési vonal nem épült ki. A székelyföldi utasforgalmat az ország fővárosa felé vasúton a déda-szeretfalvi vonalrész átadása után három személyszállító vonat

17 *Csiki Lapok*, 1942. augusztus 30.

18 *Udvarhely Vármegye Hivatalos Lapja*, 1942. január 8. 3.

19 *Csiki Lapok*, 1942. november 1. 44.

biztosította: a Sepsiszentgyörgy–Kolozsvár–Nagyvárad útvonalon sebes-gyors; Sepsiszentgyörgy–Zsibó–Debrecen útvonalon egy személy-sebes; és az 1943 nyarán beindított „Hargita Express” székely gyorsmotorvonat, amelyen a legtávolabbi megyeszékhelyről, Sepsiszentgyörgyről 12 óra alatt lehetett az ország fővárosába utazni.²⁰

MEGYEI KÖZÉPÍTKEZÉSEK

Mindkét székely vármegyében 1941 tavaszától széles körű építkezési helyreállítási munkálatok indultak. Nemcsak a városokban és nagyobb községekben, hanem kisebb falvakban is építkezések zajlottak. Elsősorban középületek felújítására került sor, de új épületeket is emeltek.

Az 1941-ben elkezdett, illetve folyamatban lévő helyreállítási munkálatok listája Csík megyében az alispáni jelentések tükrében a következő volt: a csíksomlyói kegytemplom megrongálódott tetőzetének javítása, a csíkszeredai csendőrség, a vármegyeháza, a városi szálloda és a hargitafürdői „Turista” szálloda építésének elkezdése, a közkórház csatornázási, vízvezetési munkálatai, a gyergyóvárhegyi, csíkszépvízi, csíkszenttamási, csíkszentmártoni, kászonaltízi, csíkszentgyörgyi, gyimesbükki, madéfalvi, gyergyószentmiklósi, gyergyóalfalusi elemi iskolák helyreállítási munkálatai.²¹

A csíksomlyói kegytemplom toronyszerkezete az 1939. évi földrengéskor sérült meg. A kijavítási munkálatok „költségei oly nagyok voltak, hogy belső javításokra ezúttal pénz nem jutott”.²²

Óvodák, napközik épületeinek helyreállítása, illetve építése is napirenden volt: Csíkszentsimon, Szentimre, Csíkszentkirály, Csíkszereda, Zsögöd, Szenttamás, Dánfalva, Menaság, Kozmás, Kászonfeltíz, Gyergyóremete, Ditró, Csomafalva, Kilyénfalva, Tekerőpatak, Újtusnád²³ és Lövete²⁴ községekben.

Épülőfélben lévő iskolák 1941-ben a következő településeken voltak: Mindszent, Kászonimpér, Gyergyóhodos, Tölgyes-Nagyrezi, Tölgyes-Hágótő, Tölgyes-Tulsóvíz, Békás-Bisztrapatak, Békás-Tósorok, Békás-Hosszúmező, Csíkszentsimon, Csatószeg, Gyimesfelsőlok.²⁵

20 *Hétfői Székely Nép*, 1943. augusztus 30.

21 *Csikvármegye Hivatalos Lapja*, 1941. 32. 316–317.

22 *Csiki Néplap*, 1942. augusztus 19.

23 Uo.

24 *Udvarhely Vármegye Hivatalos Lapja*, 1942. július 2.

25 *Csikvármegye Hivatalos Lapja*, 1941.21.233–234.

Csík megye 1941. decemberi törvényhatósági ülésén az alispáni jelentés 11 iskolaépület és 16 óvoda, illetve napközi otthon építési és helyreállítási munkálatairól számolt be.²⁶

Udvarhely vármegye törvényhatósági kisgyűlése 1942. december 2-án jóváhagyta Székelykeresztúr, Székelyszentmihály, Csehétfalva, Bözöd-újfalva, Homoródremete, Farkaslaka, Szentlélek, Telekfalva, Sándortelkke, Kecsetkisfalud, Székelydobó, Oroszhegy, Vágás, Székelylengyelfalva községeknek az iskolák segélyezése tárgyában hozott határozatát, Lövéte község iskola bővítési javaslatát.²⁷ Ezeket az építkezéseket részben a Belügyminisztérium, másrészt a Vallás- és Közoktatási Minisztérium finanszírozta.

1941-ben a „belügyi kormányzat új óvodák építésére, óvoda épületek tatarozására és napközi otthonokká való kibővítésére 106 860 pengőt utalt ki”.²⁸ Ugyanebben az évben a Vallás- és Közoktatási Minisztérium a Csík vármegyei oktatási intézmények épületeinek sürgős javításokra az alábbi összegeket bocsátotta rendelkezésre: Csíkszentsimon 2000 p, Csatószeg 6000 p, Tusnádujfalu 10 000 p, Szépvíz 45 000 p, Gyimesfelsőlok-Sántatelek 7000 p, Gyimesbükk 6000 p, Szenttamás 6500 p, Madéfalva 4000 p, Kászonfeltíz 6000 p, Csíkszentgyörgy 1000 p, Gyergyószentmiklósi központi, alszegi és felszegi r. kat. iskolának 10 000 p, az alfalusi r. kat. iskolának 3000 p.²⁹

Az 1942. évi költségvetés-tárgyalás során a törvényhatósági bizottság „a legnagyobb megértést és jóindulatot tanúsította, ennek eredménye, hogy a községek 367 944 pengő államsegélyben részesültek s azonkívül több községnél községháza építése biztosított. Csíkcsicsó községházának telepítésére 40 000 pengő hosszúlejárátú, kamatmentes kölcsönt kapott”.

„Az építésre és átalakításokra 94 860 pengő költség engedélyeztetett, mely az érdekelt községek természetbeni hozzájárulásával fog az építésnél felhasználtatni.”³⁰

A középítkezések a következő években is folytatódtak. 1943-ban Csík megyében községház-építésre „Csíkmenaság 35 000 pengő, Csíkszentgyörgy 40 000 pengő, Csíkszentmiklós 20 000 pengő OTI kölcsönt kapott.”³¹ Az 1943-ban végzett átalakítási, helyreállítási munkák az

26 *Csiki Néplap*, 1941. december 10.

27 *Udvarhely Vármegye Hivatalos Lapja*, 1942. december 3.

28 *Csikvármegye Hivatalos Lapja*, 1941. 32. 321.

29 *Csikvármegye Hivatalos Lapja*, 1941. 32.

30 Uo. 317.

31 *Csikvármegye Hivatalos Lapja*, 1943, 14. 74.

iskoláknál: somlyói tanítóképző, madéfalvi, csatószegei, gyergyóújfalvi és gyergyóhodosi; napközi otthonok, óvodák: Csíkszentkirály, Ditró, Csomafalva, Gyergyóújfalu, Csíkszentsimon, Tekerőpatak. Községháza épült Várhegyen és javították Csíkszeredában a vármegyeházát is.³² Az államsegéllyel a nagyobb községekben népházak is épültek, 1943-ban „a miniszterelnökség ötezer pengő államsegélyt utalt ki Szentegyházafalunak kultúr-egylet és népház építésére”.³³

1943 tavaszán Székelyudvarhelyen egészségház épült állami segéllyel,³⁴ ősszel Korond község határozta el egészségház-építését.³⁵

A székelykeresztúri tüdő- és nemibeteg-gondozó intézet felállításához 1942-ben 2000 pengővel járult hozzá az Udvarhely megyei törvényhatóság.³⁶ A Belügyminiszter 317.571/1943 XV. számú leiratában közölte a megyével, hogy „engedélyezte, hogy az Országos Közegészségügyi Intézet Székelykeresztúron a községi egészségházban tüdőbeteg-gondozó intézetet létesítsen, kikötötte azonban, hogy a vármegye háztartási alapjának költségvetésében az 1944. évtől kezdődőleg évi 2000 pengővel járjon hozzá az intézmény fenntartásához, mely összeg a fenntartási költségek 2/9-ed része, a többi 7/9-ed részt részben az állam, részben a biztosító intézetek viselik.”³⁷ Székelyzsombor a községháza és jegyzői lakás befejezésére, Felsőrákos napközi otthon építésére kapott támogatást.³⁸

1942–43-ban Lövete községnek újra iskolabővítésre, a községház javítására és a csendőrlaktanya átalakítására utaltak ki költségvetési pénzt,³⁹ Nagyalambfalva a Nagyküküllő hídjának újrakepítésére kapott támogatást.⁴⁰

IDEGENFORGALMI BERUHÁZÁSOK

Az Országos Magyar Idegenforgalmi Hivatal – *Csikvármegye Hivatalos Lapja* szerint – „ismerte Erdély és különösen Csikvármegye idegenforgalmi értékeit és így történt, hogy a kolozsvári kirendeltség felállítása után a második kirendeltséget Csíkszeredán létesítette. A csík sze-

32 *Csikvármegye Hivatalos Lapja*, 1943. 45.

33 *Hétfői Székely Nép*, 1943. augusztus 30.

34 *Udvarhely Vármegye Hivatalos Lapja*, 1943. március 4.

35 *Udvarhely Vármegye Hivatalos Lapja*, 1943. szeptember 2.

36 *Udvarhely Vármegye Hivatalos Lapja*, 1942. január 8. 3.

37 *Udvarhely Vármegye Hivatalos Lapja*, 1943. július 8. 121.

38 *Udvarhely Vármegye Hivatalos Lapja*, 1942. július 2.

39 *Udvarhely Vármegye Hivatalos Lapja*, 1942. december 3.

40 *Udvarhely Vármegye Hivatalos Lapja*, 1943. május 6.

redai kirendeltség Székely Géza vezetése mellett 1940. november hó 15-én működését megkezdte. A kirendeltség egyik fő célkitűzése arra irányul, hogy a vármegyére irányítsa a közfigyelmet...⁴¹

A visszacsatolás után a megyei közélet fórumain „erős lendülettel tör előre Csíkvármegye bekapcsolásának kérdése az idegenforgalomba. Ez annál is inkább így kellett, hogy történjék, mert vármegyénknek az idegenforgalom fellendülését illetőleg másutt kevésbé, vagy egyáltalában nem is található adottságai vannak. Hegyeink völgyeink, fürdőink, ásványvizeink és kitűnő havasias levegőnk, elsősorban jelölnek ki arra, hogy a pihenésre vágyó közönségnek nyugalmat biztosítsunk, a betegeknek gyógyulást ígérjünk... Csíkból egy kicsi Svájcot kell teremnünk.” – írta a *Csíki Néplap*.⁴²

Csík megyében nemcsak a városok, hanem a kedvező természeti adottságú községek is támogatásokban részesültek: „Az Országos Magyar Vendégforgalmi Szövetség 2000 pengőt kiutalt Csíkszentimre község előljárósága részére, hogy abból elkészíttesse a Büdösfürdőben tervezett borvizes medencefürdőt. Idegenforgalmi szempontból jelentős lépések történtek a csíkmegyei városok és köztelepülések feltárása érdekében és ezt a tervet a csíkmegyei tanítók köre szándékozik megvalósítani. Zsögödfürdőn László Gyula kolozsvári egyetemi tanár végzett próbaátásokat, melyek szerint négyezer évvel ezelőtti települések nyomait találták meg.”⁴³

Az idegenforgalmi fejlesztés is indokolta volna, hogy a város tulajdonába kerüljenek a környező fürdőhelyek: „a városrendezési terv különös figyelmet szentel majd a várost környező fürdők fejlesztésére is. Zsögödfürdő mint gyógyfürdő, sporthely és üdülőtelep, a csíkszeredai fürdő mint nyári strandfürdő és Csíksomlyó mint üdülőtelep szolgálja Csíkszereda idegenforgalmi értékeit. A Hargitafürdő minden helyi jellegtől eltekintve mint világregáció jönne számításba, és ez az elv megköveteli, hogy Csíkszereda valamilyen formában hatáskörébe kapja a fürdőt. Ahogy ma van, úgy nem tudja a fürdő kielégíteni a felfokozott kívánalmakat.”⁴⁴

A városi szálloda építéséhez fűzött remények szintén a halaszthatatlanul szükséges fejlődés-koncepcióhoz kötődtek: „nemcsak Csíkszereda,

41 *Csíkvármegye Hivatalos Lapja*, 1941. 32. 334.

42 *Csíki Néplap*, 1942. január 29.

43 *Csíkvármegye Hivatalos Lapja*, 1942. november 26. 41.

44 *Csíki Lapok*, 1942. július 26.

hanem az egész Székelyföld egész évi idegenforgalmára jótékony hatást fog gyakorolni a csíkszeredai városi szálló közeli megnyitása. A teljesen korszerű felszerelésű városi szálló 36 szobás szálloda szükség esetén 70–80 személy fogadására lesz alkalmas és ezzel Csíkszereda a Székelyföld idegenforgalmának központjává válik.”⁴⁵ Egy másik vélemény szerint „a város különösen idegenforgalmi adottságai és környékének gazdag erdőségei révén számíthat jelentősebb fejlődésre”.⁴⁶

Voltak olyan merész képzeletű, lelkes lokálpatrióták, akik európai híré nyaralóhelyek mellé álmodták városukat: „Csíkszereda fejlődési lehetőségeit vezetőink közül a legújabb korig kevesen ismerték fel... ha a városfejlődés lehetőségeit vizsgáljuk, valónak kell elfogadnunk a külföldieknek és a külföldön járt magyaroknak azt a megállapítását, hogy Csík a »Keleti Svájc«. Ez adja meg Csíkszereda fejlődésének az alapját. A város ugyanis nemcsak Csík megye központjában, hanem természeti kincsek között is fekszik. Csíkszeredát három fürdő veszi körül. Ha most a három fürdő a város kezelésébe és egységes irányításába kerül, a város a kormány állandó és jelentékeny támogatására feltétlenül számíthat, de bármikor nagy összegű beruházási kölcsönt kaphat. Beruházási kölcsönrel egy pár év alatt olyan fürdő-, kiránduló és sportváros központot lehetne teremteni Csíkszeredából, mint amelyeket Ausztriában, a Salzkammergutban vagy Olaszországban lehet látni... Csíkszereda a három fürdőn kívül nagy értéket nyer Csíksomlyóval, amely a negyedik fürdő és üdülő, de jelentősége főleg abban rejlik, hogy híres búcsújáró hely, hagyományoktól megszentelt kegyhely.”⁴⁷

A város a szomszédos községek közigazgatási becsatolásával is igyekezett növelni népességét és területét. A községek közigazgatási beolvastása minden esetben a falusi lakosság ellenállásába ütközött. Hiába érveltek az egyesítés hívei olyan előnyökkel, mint a nagyobb élelmiszerfejadagok, a lakosság olyan szimbolikus értékektől sem akart megválni, mint a településük neve: „az egyesítés nem sérti, hanem elősegíti a községek érdekeit, tehát ne ellenezzék a községek. Ha nevükre féltékenyek, azokat is megtarthatják” – javasolta egy hivatalnok.

45 *Csikvármegye Hivatalos Lapja*, 1943. 14. 91.

46 *Csiki Lapok*, 1942. augusztus 30.

47 *Csiki Lapok*, 1942. október 25. Tusnádi Élthes Gyula cikke.

TELEPÜLÉSFEJLESZTÉS

A négy év alatt a kisvárosok belső tereinek rendezésére, arculatuk modernizálására is utaltak ki állami támogatásokat. A két megyeszékhely közül Csíkszereda volt fejletlenebb. Székelyudvarhely infrastrukturális ellátottsága, arculata, belső térelrendezése urbanizáltabb volt. Csíkszeredának nem volt központi tere (a belső térszerkezete elnyújtott T alakú volt), kevés volt a középülete. (A negyvenes évek elején a városba látogató Dohnányi Ernő zongoraművész fellépésének két, szinte „leküzdhetetlen” akadálya volt: nem volt a városnak a koncert megtartásához megfelelő befogadóképességű terme és nem volt megfelelő zongora.) A város utcáinak nagy része kövezetlen volt.

Csíkszeredában a fejlesztési, felzárkózási igényeket jelzi, hogy a közgondolkodásban központi téma volt a városfejlesztés. Az újságok hasábjain cikksorozatok láttak napvilágot ezzel a témával – míg a székelyudvarhelyi lapokban alig találjuk nyomát hasonló tárgyú kérdések felvetésének.

Csíkszereda „szegény és javakban nem bővelkedő”, a közvélekedés szerint a „város fejlődése nem mozdul, hanem egy helyben topog”. Ám voltak, akik úgy gondolták ekkor, hogy „a székelyföldi városok közül egyik sem néz akkora fejlődésnek elébe, mint éppen Csíkvármegye székhelye”,⁴⁸ amely akkor még a megyében is csak a második város volt Gyergyószentmiklós mögött, a népesség létszáma és a kereskedelmi forgalom szempontjából.

A városfejlesztést sürgető tervekről, a polgári és hatósági elképzelésekről és konkrét eredményekről szintén a korabeli sajtóban találjuk a legtöbb adalékot. A szegénységben, infrastrukturális elmaradottságban értelemszerűen széles (gyakran ideologikus hangsúlyokkal tálalt) sajtónyilvánosság kísért minden szolgáltatási, kulturális tevékenység színvonalát javító beruházást, építkezést, utcakövezést, amely a város arculatán változtatott. Az újságokban központi problémák: a város arculatának modernizálása, a népesség- és területnövekedésnek megvalósítása a környező falvak (Taploca, Zsögöd, Somlyó) becsatolásával, külső kapcsolatok fejlesztésének igénye – elsősorban a Székelyudvarhely–Csíkszereda vasút megépítésének szorgalmazása.

⁴⁸ *Csiki Néplap*, 1941. november 5.

A fejlesztési elképzelések megvalósítását a központi pénzügyi elosztásból való részesedés mértéke határozta meg. 1941 elején „a város vezetősége felhívta a helyi szakembereket, hogy nyújtsák be a városfejlesztési tervüket. Vitéz Bakó Gábor és Szilárd József mérnök adták be az út és tér kiképzésére, valamint a beépítési módozatokra vonatkozólag terveiket, amelyeket a város mérnöki hivatala és egy Budapestről leküldött szakember tekintetbe is vettek a városfejlesztési terv elintézésekor. E tervet az iparügyi miniszter jóvá is hagyta, és ez képezi alapját Csíkszereda város további fejlesztésének. Nagy jelentőségűnek találjuk, ami az utépítésben történt. A főutcán nyolcszáz méter készült el, a Bolyai utcában pedig 400 méter építés alatt van. Nem kicsinyelhető le a városi szálloda építésének ügye sem... sikernek könyvelhető el, hogy a szálloda építése már ki is van adva a vállalkozónak s az anyagbeszerzés meg is indult. A szálloda, amely Csíkszereda legkiemelkedőbb helyére, a kórházzal szemben épül, feltétlenül szépíteni fogja városunkat, s amikor az építési kölcsön törlesztve lesz, igen jelentős bevétel forrása is lesz a városnak. Ugyancsak jól halad a vasúti palota építésének ügye is. A Vigadó alatti telket az államvasutak máris megszerezte és kikérte az építési engedélyt. A város fejlődését illetőleg egy másik jelentős lépés a városi bérházak építésének ügye. Ismeretes, hogy kétszázötvenezer pengőt kapott a város bérházak építésére. Csíkszereda város tehát legalább három-négy új épülettel fog gazdagodni. Indokolatlan tehát az egyesek részéről megnyilvánuló elégedetlenség, mert nem felel meg a valóságnak az a vád, hogy Csíkszereda egy helyben áll és nem fejlődik. Ezzel szemben igaz az, hogy a székelyföldi városok közül egyik sem néz akkora fejlődésnek elébe, mint éppen Csíkvármegye székhelye.”⁴⁹

A kisváros nagy eseménye volt tehát a negyvenes évek elején a szállodaépítés: „ez idő szerint Csíkszeredában alig harminc férőhely áll rendelkezésre négy kisszerű szállodában, s a nagyobb igények kielégítésére nem nagyon alkalmas egy sem... ez a kétségtelenül fennálló hiányosság érlelte meg a város vezetőségében azt a gondolatot, hogy ha Csíkvármegye az idegenforgalomba be akar kapcsolódni, elsősorban Csíkszeredában egy jelen kor követelményeivel számoló szállodát kell építeni... ez úgy kell mint a mindennapi kenyér. És most rögtön kell, nem holnap és holnapután. A városi szálloda kivitelezési munkálataira hirdetett versenytárgyalás megtörtént, s azzal Dávid Károly építőmes-

⁴⁹ Csiki Néplap, 1941. november 5.

ter bízott meg. A munkálatok megkezdődtek – jelentette az alispán 1941. december 9-i törvényhatósági közgyűlésen.⁵⁰ Végül elérkezett a nagy pillanat: „a Csíkszereda városi szállodánál az építkezési munkák befejezést nyertek. A szálloda 1943. évi június hó 21-én megnyílt”⁵¹

1941 tavaszán „megkezdtek a város közötti úttest kövezését: „Csíkszereda városa tovább szépül. Az államépítészeti hivatal megkezdte a város között a gimnázium és Zsögöd felé vezető út részeinek kövezését. A munka már javában folyik... Az úttestet apró kockakövel kövezik, amelynek lerakása egyenesen városszépészeti remek. Ez évben Taploca és Zsögöd bejárójáig készül el a kövezés. Egyébként teljes gőzzel megkezdődött a vármegye útjainak is javítása.”⁵² A községek városhoz csatolásában is történtek előrelépések: „meglehetősen jelentékeny nagyobbodást jelentett Zsögödnek a városhoz csatolása. Zsögöd lakossága elsőnek látta be, hogy érdekei Csíkszeredához kötik, tehát semmi értelme sincs a külön közigazgatás fenntartásának.” Csíktaploca „becsatolása esetében Csíkszereda lakossága közel 9000 lélekre növekedne azáltal mindjárt behozódna az eddigi lassú és nehézkes fejlődés”.⁵³ Csíkszereda lakossága Zsögöd csatlakozásával kétszeresére nőtt. Egyidejűleg megnőtt tehát hivatalnokainak és hivatalainak a száma is. Az egykori vásáros és iparos városból tehát hivatalnokváros lett. Sürgős intézésre váró ügy a városháza épületének kibővítése... A város szegény. Így semmi esetre sem várható, hogy a közeljövőben új városháza épülhessen, amely a felnövekvő városnak megfeleljen.⁵⁴

A városfejlesztési elképzelésekben a reprezentatív terek képzésének, szimbolikus helyek létrehozásának igénye is kifejeződött: „a város képének rendezésével kapcsolatosan feltétlenül meg kell említeni a Vármegyeháza és a kaszárnya közötti tér rendezésének és kialakításának ügyét. Egy város képén ugyanis igen előnyösen alakít a tér formaalakítása... Csíkszeredának ez ideig még nincs teljesen kialakított alkalmas főtere. Bizonyára mások is észrevették, hogy a székelyföldi városok közterei, az egyetlen Marosvásárhely kivételével, mennyire hiányában vannak emlékműveknek, Csíkszereda követendő példát szolgáltatna, ha egy emlékműhöz jutna.”⁵⁵

50 *Csikvármegye Hivatalos Lapja*, 1941. 32. 313.

51 *Csikvármegye Hivatalos Lapja*, 1943. 32. 200.

52 *Csiki Lapok*, 1941. április 27.

53 *Csiki Néplap*, 1941. november 19.

54 Uo. december 10.

55 Uo. december 17.

A városi közgyűlésről tudósító megyei lap beszámolója szerint 1942 tavaszán „Csíkszereda város megvásárolta Zsögödfürdőt. Nem lehet eléggé hangoztatni a város vezetőségének és képviselő testületének bölcsességét, amikor erre az elhatározásra jutott. Zsögödfürdő nagyszerű gyógyhatású hely és előnyös, vasút melletti helyzete nagy fejlődési lehetőséget nyújt városunknak. Szász Gerő polgármester jelenleg Budapesten tartózkodik, hogy a miniszterelnökségnek a fürdő megvásárlására nyújtandó 100 ezer pengő államsegélyét elrendezze és ezzel a fürdő megvételét végérvényesen megoldja. A képviselőtestület elhatározta, hogy Zsögödfürdőn művésztelepet létesít, amelynek vezetésével Nagy Imre festőművészt bízta meg... A városvezetés székelyföldi mén-telep létesítését Csíkszereda számára akarja megszerezni minden körülmények között.”⁵⁶

A közéleti fórumokon forgalmazott jövőkép szerint „Csíkszereda a Székelyföld központjában különleges jövő előtt áll. Ennek megfelelően adva van városfejlesztési terve. Jelenleg Csíkszereda városban tartózkodik Piskolthy Ferenc, az iparügyi minisztérium főmérnöke. Egyenesen azzal az utasítással van itt, hogy Csíkszereda városrendezési tervét elkészítse azok között a megnagyobbodott keretek között, amelyet a szomszédos községek becsatolása nyújt. Elsősorban a forgalmi úthálózat jön számításba... Így a legelső tennivaló a fő útvonalak egész hosszában való kikövezése és járdatestekkel való ellátása.”⁵⁷

1943 decemberében az elmúlt három év eredményeit méltató *Csiki Néplap* a várost a Székelyföld gazdasági és idegenforgalmi központjának minősíti. A fejlődés tényezői nem virágzó gazdasági vállalatok, hanem az ide telepített állami hivatalok: „ma már az a helyzet, hogy egyetlen székely város sem – Marosvásárhelyet sem kivéve – rendelkezik annyi hivatallal, mint Csíkszereda.”⁵⁸ Nyaralóváros, hivatalnokváros, sportváros, gazdasági és idegenforgalmi központ: ezek a halmozódó minősítések a pozitív lokális identitástartalmakkal, a kisváros arculatkereső igyekezetének termékei.

Előfordult azonban, hogy a város az intézménytelepítési rivalizálásban a nagyobb megyei várossal, Gyergyószentmiklóssal szemben is alulmaradt: „kifejtettük, hogy Csíksomlyót egy nagy székelyföldi közművelődési központtá kell kifejleszteni. Ide kell helyezni a csíki székely

⁵⁶ *Csiki Lapok*, 1942. április 5. 14.

⁵⁷ *Csiki Lapok*, 1942. július 26.

⁵⁸ *Csiki Néplap*, 1943. december 23.

múzeumot is. A tanítóképzőket súlyos hiba máshová helyezni, Csíksomlyónak erre szerzett joga van... A meglepetésszerűen és titokzatosan Gyergyószentmiklóstra helyezett tanítóképzőnek tehát Csíksomlyón a szebbnél szebb telkek valamelyikére kell székházat építeni. Gyergyószentmiklós éppen olyan vérünk és szívünk, mint Csíkszereda vagy Csíksomlyó. Gyergyószentmiklóson létesítsünk gyári vagy nagyipari üzemeket. Ezzel bőségesen kárpótoljuk a várost a tanítóképzőért.”⁵⁹

A csatornázási, ivóvízellátási munkálatokat is támogatta az állam a városokban. „Az ivóvízellátás terén Székelyudvarhely a legmostohább viszonyok között van. A város vízszükségletét a Szejke forrásból szerzi be. Hogy ezen az áldatlan állapoton segítsenek, az egészségház udvarán mélykútúrásai munkálatok indultak.”⁶⁰ Székelyudvarhelyen 1943-ban „emeletráépítéssel” tervezték a városháza bővítését, a hivatali helyiségek, a Borvízkutató Intézet helyigényének kielégítésére.⁶¹

POSTA ÉS TÁVKÖZLÉS

1940–44 között a városoktól, községektől távoli településeken is postaügynökségek nyíltak. 1941-ben például Dánfalván, Menaságon,⁶² „1942 nyarán az Udvarhely megyei Firtosmartonos községben, ez utóbbinak a kézbesítői köre Énlaka, Firtosmartonos, Tordátfalva, valamint Láztelep nevű lakott helyre terjed ki”.⁶³ Nemcsak a községeket, a hegyi tanyákat – a közigazgatási besorolás szerint a „lakott helyeket” – is bekapcsolták a postahálózatba. „1942 őszén az Uz völgy lakott helyeire nézve postaügynökség nyílt. Az új postaügynökség ellenőrző hivatala Kászonaltíz.”⁶⁴

Távbeszélő-állomásokat ezekben az években csak a nagyobb községekben szereltek fel.

TŰZRENDESZET

Minden járásban tűzrendészeti felügyelőket alkalmaztak, ezek képzését segítették a törvényhatóságok. A tűzrendészeti felügyelők kiképzésére 1942 novemberében Kolozsváron kerületi tűzrendészeti tanfolyamot szervezett a Magyar Országos Tűzoltó Szövetség.⁶⁵

59 *Csiki Lapok*, 1941. szeptember 28.

60 *Hétfői Székely Nép*, 1942. október 19.

61 *Hétfői Székely Nép*, 1943. február 1.

62 *Csiki Lapok*, 1941. augusztus 17.

63 *Udvarhely Vármegye Hivatalos Lapja*, 1942. július 141.

64 *Csiki Néplap*, 1942. november 25.

65 *Udvarhely Vármegye Hivatalos Lapja*, 1942. október 22. 190.

A községekben állami támogatással tűzoltószertárakat létesítettek és tűzoltó felszereléseket vásároltak.

SPORTLÉTESÍTMÉNYEK

A sport a Horthy-korszakban Magyarországon tömeges méretű időtöltéssé vált.⁶⁶ Az erdélyi területeken is igyekeztek felzárkóztatni a sporttevékenységeket az országos színvonalhoz. Az ifjúsági testedzést iskolai és iskolai kereteken kívül is támogatták. A megyék törvényhatóságai testnevelési célokra különítettek el költségvetési alapokat. A kisvárosokban részben önerőből, de kormányzati támogatásokkal is sportlétesítmények jöttek létre. Különösen a téli sportok gyakorlásának feltételei is javultak a negyvenes évek első felében. Csíkszeredában a városfejlesztés keretében „nem felesleges foglalkozni a sportteleppel. Ebben az esetben azzal a szerencsés körülménnyel számolhatunk, hogy a jelenlegi hely teljesen megfelelő. Egy hibája van, hogy t. i. kicsi és szélesítésre szorul. Közmunkával olcsón és gyorsan el lehetne a munkát végeztetni, mi által Csíkszereda egy korszerű sportpályához juthatna.” 1941-ben az Országos Magyar Idegenforgalmi Hivatal „a sutai síugrósánc megnagyobbítására 1500 pengőt, a gyergyószentmiklósi ugrósánc megnagyobbítására 500 pengőt, az EKE Csíkszéki Osztálya hargitafürdői »Uz Bence« menedékház építésére 15 000 pengőt juttatott.”⁶⁷ 1942-ben, amikor a „Hargitafürdőn a honvédség egy gyakorló sítábort létesít mintegy 300 ezer pengő befektetéssel”, a költségekhez a város is hozzájárul 5000 pengővel.

1942 nyarán „az Országos Sportközpont a városi sportpálya építésének költségeire 40 ezer pengőt adományozott. Ezen összeggel a város megkezdi a sportpályának és öltözőnek építését az új temető mögött, a sutai térségben.”⁶⁸ És ha már itt volt a fenti hivatal kirendeltsége Csíkszeredában, más minisztériumoknál is lobbizott a vidék sportéig tének fellendítésére: 1943-ban „a Kereskedelem és Közlekedésügyi Minisztérium a csíkszeredai kirendeltség javaslatára 8500 pengőt kiutalt a különböző sí- és korcsolyapályák létesítésére, s ebből az összegből Borszáken, a Gyilkostónál, Marosfőn, a Nagysomlyó hegyoldalán lesikló

66 Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Osiris Kiadó. Budapest 1999. 219.

67 *Csikvármegye Hivatalos Lapja*, 1941. 32-334.

68 *Csiki Lapok*, 1942. június 7.

pályák készülnek, a Gyilkostónál, Tusnádfürdön korcsolyapályák, az Egyesközi menedékház pedig felszerelhető lesz téli berendezéssel.”⁶⁹

A történelmi megismeréshez ma már hozzátartozik a tapasztalatok története is: vizsgált korszakok emberének tapasztalatai, élményei az írott forrásokkal egyenrangú kútfők a közelmúlt folyamatainak megértésében. A fennebb tárgyalt időszak állami támogatáspolitikáját egy 1921-ben született falusi gazdálkodó így értékelte: „*egy háborúban levő ország, mint Magyarország akkor, erőn felül teljesített abban az időben. Mezőgazdaságban is, mindenben. A gabonátárolók, s a sok ONCSA-telep, s azok az utak...*”⁷⁰

69 Csikvármegye Hivatalos Lapja, 1943. 14. 91.

70 Orbán Mihály (sz. 1921), csikajnádi lakos szóbeli közlése 2001 nyarán.